Posudek na disertační práci

Lenka Ledvinková

Syntaktické postavení adjektiva a jeho lexikografické zpracování
On Syntactic Position of Adjective and its Lexikographical Processing

První část práce (kap. 1-7), svým způsobem přípravná, se zabývá obecnějšími, ne přímo lexikologicko-lexikografickými otázkami. Vytyčuje cíl disertace, uvažuje o vztahu normy a kodifikace, uvádí novější a nové slovníky a gramatiky němčiny, o které se opírá (Duden-Grammatik, Helbig-Buscha, Jung, Eisenberg, Ulrich; Duden Universalwörterbuch DUW, Langenscheidt Großwörterbuch LGW, Wörterbuch Deutsch als Fremdsprache DAF), referuje o různých pojetích adjektiva v uvedených pramenech, charakterizuje německé a české adjektivum z kontrastivního pohledu, seznamuje čtenáře s korpusy současné němčiny (IDS, DWDS) i s českým korpusem a s možnostmi jejich využití v lexikografii. Všechny tyto informace vedou k otázce pro autorku v dané práci nejdůležitější, totiž jaká resp. která syntaktická omezení se v užití adjektiva v tom či onom mluvnickém či slovníkovém díle a v korpusech udávají, zda je možné užít ho ve všech třech funkcích, tj. atributivní, adverbiální a predikativní či nikoli. Jak různě se restrikce v pramenech vyznačují, ukazuje autorka v tabulkách na s. 49-60, kde využívá i korpusovývh dokladů.

Je víc než samozřejmé, že autorka narazila na problém německého nesklonného tvaru adjektiva. V atributu je situace jasná, vyskytuje se zpravidla ve skloňovaném tvaru, a pokud v nesklonném, jde vždy o užití stylisticky příznakové, např v ustálených rčeních či určitých typech textů. Problém vyvstává u nesklonných tvarů vyskytujících se v adverbiální a predikativní pozici. Čeština je tu jednoznačná: adjektivum a adverbium jsou tvarově rozlišené, v predikativní funkci adjektivum kongruuje se subjektem či objektem v rodě, čísle i pádě. V českých gramatikách se mluví o jmenné části přísudku po tzv. slovesech kopulativního charakteru (jen na okraj: *sterben* bych sem neřadil, jak se činí na s. 28), po slovesech významových o doplňku. Zda je to oprávněné, o to se nyní vede spor. V němčině se obojí pokládá za „prädikatives Attribut". Němčina si tu vypomáhá svou vzácnou schopností tvořit téměř neomezeně složeniny a užívá termínu „Adverbialadjektiv" nebo také „Adjektivadverb".

Nevím, zda je legitimní klást otázku, má-li smysl mluvit v němčině o různé funkci adjektiva ve větách jako např. *Sie schreibt schön leserlich – Píše krásně čitelně* a *Ihre Schrift ist schön leserlich – Její písmo je krásně čitelné* jen na základě toho, že v první větě je sloveso plnovýznamové a v druhé „pouze"

kopulativní. V češtině jde jednou o dvě morfologicky zřetelná adverbia, podruhé o adverbium + adjektivum. Český mluvčí či překladatel bezpečně pozná, zda má pro německý nesklonný tvar v češtině užít adjektivního či adverbiálního tvaru bez ohledu na jeho gramatickou klasifikaci, kterou mu přisoudili lingvisté.

Práce obsahuje množství tabulek, seznamů (např. adjektiv v LGW, u nichž je vyznačena syntaktická restrikce, s. 90-96), statistických údajů, tabulky s počty semémů v adjektivech uvedených v DUW a LGW (s. 101-107), vymezené sémantické skupiny adjektiv užívaných jen a v atributivní nebo jen v jiné funkci aj.

Velkou, ne-li hlavní část práce (od s. 109) tvoří analýza / popis / srovnání vybraných adjektiv látkových, temporálních a adjektiv vyjadřujících původ z hlediska jejich syntaktické restrikce.

U látkových (ale i u dalších dvou skupin) se na počátku uvádějí slovotvorná data, poté se v tabulkách srovnává jejich významová specifikace v DUW, LGW a WDF a konečně počet jejich sémémů a české ekvivalenty německých adjektiv bez údaje, zda jsou ekvivalenty autorčiny či převzaté z nějakého slovníku. Tyto údaje se pak konfrontují s často rozsáhlými (patrně kvůli kontextu) citacemi z obou korpusů s přesnými (myslím snad až nadbytečnými) bibliografickými údaji (nemám však zkušenost s prací s korpusy). Výskyt adjektiva v té či oné funkci autorka ověřuje ještě prostřednictvím vyhledávače google.

Výsledkem zkoumání této skupiny adjektiv je zjištění, že údaje o syntaktické restrikci ve slovnících a v Duden-Grammatik se liší a neshodují se s údaji získanými v korpusech.

Obdobně autorka postupuje u temporálních adjektiv. Člení je na významové podskupiny a sleduje jejich slovotvornou stavbu. Opět srovnává významové členění ve slovnících a Duden-Grammatik s doklady z korpusu a vyhledanými googlem. Dochází k závažnému závěru, že ani korpusy, ani google nezaručují spolehlivě řešit zkoumaný problém bez účasti rodilého mluvčího a lingvisty, který pozná, zda užití té či oné formy odpovídá či neodpovídá úzu.

Ve výkladu o adjektivech původu (s. 155-241) začíná autorka stejně jako v předešlých pasážích slovotvornými prostředky, které jsou pro tato adjektiva charakteristické. Jde opět o omezený počet adjektiv. I zde ve třech sloupcích srovnává strukturu významu ve slovnících, Uvádí syntaktické postavení těchto adjektiv v korpusech (opět s rozsáhlými citacemi dokladů). Jejich společným znakem je mj. to, že v přeneseném významu mohou vystupovat nejen v atributivní funkci. Čili ani zde se údaje ve slovnících a gramatikách neshodují s nálezy v korpusech.

V závěrečné kapitolce chce autorka poukázat na některé problémy při pžekladu těchto adjektiv do češtiny a sama navrhuje některá řešení. Nesdílím názor zformulovaný v poslední větě na s. 241, že slovník by mohl upozorňovat uživatele, že někdy není možné přeložit německé adjektivum přímo českým adjektivem ři adverbiem. Takových případů je při překládání bezpočet i u jiných slovních druhů. Jinak by už spolehlivě fungoval strojový překlad.

Závěrem lze o práci říci, že má jasnou koncepci, je teoreticky na výši a vykazuje znalost německé i české sekundární literatury. Je bohatě doložená materiálem. Svědčí o jisté lexikologické zkušenosti autorky, kompetentně upozorňuje na nedůslednosti a nepřesnosti v německých standardních pramenech a navrhje např. u adjektiv původu přesnější a jednotnější popis jejich významové struktury. Oceňuji místy uplatňovaný kontrastivní pohled na problematiku. A nakonec si dovolím položit otázku: Co hledá uživatel v dvojjazyčném slovníku? Především vhodně a přehledně rozčleněný lexikální význam, gramatické tvary, stylistickou charakteristiku, upozornění na regionalismy a příklady na užívání slova. Uživatele nezajímá lexikografická teorie, ale bez ní by dobrý slovník nevznikl. Autorčina práce přispívá k tomu, aby vznikaly dobré a „benutzerfreundlich“ slovníky.

Práci doporučuji k obhajobě.

Jaromír Povejšil

V Praze dne 28. 2. 2007

PhDr. Jaromír Povejšil CSc.